

TARİH ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Editör:
Prof. Dr. Muammer Demirel

Prof. Dr. Mustafa Safran
Yrd. Doç. Dr. Şahin Oruç
Yrd. Doç. Dr. Ramazan Kaya
Yrd. Doç. Dr. Ahmet S. Candan
Doç. Dr. Bahri Ata
Prof. Dr. Ahmet Ali Gazel
Yrd. Doç. Dr. Zekerya Akkuş
Prof. Dr. Dursun Dilek
Yrd. Doç. Dr. Gülçin Dilek
Yrd. Doç. Dr. Aydın Güven
Prof. Dr. İsmail H. Demircioğlu
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Turan

3. Baskı

Editör: Prof. Dr. Muammer DEMİREL

TARİH ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

ISBN 978-605-318-032-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

3. Baskı: Mart 2016, Ankara

Yayın-Proje: Didem Kestek

Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Kestek

Kapak Tasarımı: Didem Kestek

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj

Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi I. Cadde 95/1

İskitler/ANKARA

Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet:www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

ÖN SÖZ

Geçmişte yaşanmış olay ve konular insanların ilgisini çekmekle kalmamış aynı zamanda gizemli bulmuşlar, geleceğe dönük mesajlar içerdiğini düşünmüşler, ibret alıcı ve ders verici görmüşler. Her sistem, kendi meşruiyetini tarihten örneklerle sağlama yolu tercih edilmiştir. Tarih bilgileri yönetim tecrübelerinden oluştuğundan dolayı Türk tarihinde hükümdar namzedi olan şehzadelerin eğitiminde ve yönetici yetiştiren Enderun Mektebi gibi eğitim kurumlarında daima tarih dersi okutulmuştur. Günümüz modern dünyasında yönetici yetiştiren siyaset bilimi okullarında da tarih vaz geçilmez derslerden biri olmaya devam etmektedir.

Devletler geleceğin toplumunu oluşturacak öğrencilerin tutum ve davranış eğitiminde misyon yüklenen ders ve konular arasında devamlı tarih yer almıştır. Ancak tarih kitaplarının savaş ve barış ağırlıklı konulardan oluşturulması öğrenciler ve okuyucular tarafından sıkıcı bulunmasına sebep olmaktadır. Tarih öğretiminde önde gelen iki etkin unsurdan biri ders kitabı diğeri de tarih öğretmeni olduğu bilinen bir durumdur. Türkiye'deki tarih ders kitaplarının istenilen ilgi çekici yapıya kavuşturulmadığı gözlenmektedir. Bu durumda tarih derslerini sevdirmede ve ilgi odağı yapmada büyük görev tarih öğretmenlerine düşmektedir. Tarih öğretmenleri, dersleri işlerken sosyal konulara yer vererek, öğrenci merkezli yöntem kullanarak, görsel materyaller ve tarihi kaynaklarını derslerde etkin kullanarak tarih derslerini daha ilginç hale getirebilirler.

Bu kitap, Öğretmenlik Formasyonu programlarında tarih grupları için Özel Öğretim Yöntemleri dersi ders kitabı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programlarındaki Özel Öğretim Yöntemleri dersleri için ders ve yardımcı kitap olarak hazırlandı. Ayrıca bölümler bilimsel niteliklerde yazıldığından lisansüstü programlarında yardımcı olacağı gibi alan eğitimi araştırmacıları için de kaynak teşkil etme özelliğine sahiptir. Kitapta, öncelikle tarihin ne olduğuna değinildikten sonra Türkiye'de tarih öğretiminin tarihi gelişiminden başlayarak tarih öğretiminin teorik konuları ayrı bölümlerde yazıldığı gibi bu konulara dönük örnek uygulamalara da yer verildi. Tarihin sınıf içi öğretimini kolaylaştıracak konular bölümlerde ayrıntılı ele alındığı gibi tarihsel düşüncenin geliştirilmesi ve tarihin öğrenilmesini sağlamaya dönük bölümlere yer verildi. Tarih öğretiminin yönetim ve demokratik düşüncenin gelişiminde etkinliği konusu işlendi. Tarih öğretmen adaylarının Türkiye'deki tarih programları ve ders kitaplarını değerlendirebilmeleri için dört ülkenin tarih ders programları ile Türkiye tarih ders programlarını karşılaştıran bir bölüm kitaba eklendi. Alan eğitiminde araştırmaya yapacaklara yardımcı olmak üzere tarih eğitimi konusunda yapılmış yayınlardan seçilmiş bir bölüm kitabın sonuna eklendi.

İkinci baskısında kitaba yeni bölümler eklendiği gibi diğer bölümlerde revize edildi. Kitapta bölüm yazan değerli hocalarımız sadece bölümlerini yazmakla kalmadılar aynı zamanda kitabın temel yaklaşımına da katkı sağladılar. Bu kitapta bölümlerdeki bilgi ve alıntılar konusu yazarlara aittir. Kitabın yayına hazırlanmasında tüm bölümleri titizlikle okuyup düzeltmeleri yapan asistanın Arş. Gör. Ahmet Çopur'a teşekkür ederim.

Mart 2016 – Bursa

Prof. Dr. Muammer DEMİREL

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

1. Bölüm: Tarih Biliminin Gelişimi

Prof. Dr. Muammer Demirel

2. Bölüm: Türkiye'de Tarih Öğretiminin Gelişimi

Prof. Dr. Mustafa Safran

3. Bölüm: II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Öğretimi ve Tarih Ders Örneği

Yrd. Doç. Dr. Şahin Oruç

4. Bölüm: Tarih Öğretiminin Amaçları

Yrd. Doç. Dr. Ramazan Kaya

5. Bölüm: Tarih Derslerinde Kavram Öğretimi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet S. Candan

6. Bölüm: Tarih Derslerinde Yerel Tarih, Müze Ve Ören Yerlerinin Kullanımı

Doç. Dr. Bahri Ata

7. Bölüm: Tarih Öğretiminde Kaynak Kullanımı

Tarih Öğretiminde Yazılı Kaynakların Kullanımı

Yrd. Doç. Dr. Ramazan Kaya

Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Bir Yaklaşım Olarak Sözlü Tarih

Prof. Dr. Ahmet Ali Gazel

Tarih Öğretiminde Sözlü Ve Yazılı Edebiyat Ürünlerinin Kullanımı

Yrd. Doç. Dr. Zekerya Akkuş

8. Bölüm: Tarihsel Becerilerin Öğretimi

Prof. Dr. Dursun Dilek & Yrd. Doç. Dr. Gülçin Dilek

9. Bölüm: Tarih Öğretimi Ve Demokrasi

Yrd. Doç. Dr. Aydın Güven

10. Bölüm: Tarih Öğretimi Ve Öğrenme Teorileri

Prof. Dr. İsmail H. Demircioğlu

11. Bölüm: Öğretim Yöntemleri

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Turan

12. Bölüm: Karşılaştırmalı Lise Tarih Programları

Prof. Dr. Muammer Demirel & Yrd. Doç. Dr. İbrahim Turan

13. Bölüm Tarih Öğretimi Konusunda Seçilmiş Bibliyografya

Yrd. Doç. Dr. Şahin Oruç

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
-------------	-----

1. BÖLÜM TARİH BİLİMİNİN GELİŞİMİ

A. Tarihin Anlamı	1
B. Tarih Hakkında Sözler	2
C. Tarih ve Bilim	3
D. Bilimsel Tarihçiliğin Gelişimi	5

2. BÖLÜM TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN GELİŞİMİ

A. Tarih Dersinin Okul Programlarına Girişi ve Yaygınlaşması	10
B. Tarih Öğretiminin Amaçlarının Gelişimi.....	12
C. Tarih Öğretim Programının İçeriği.....	17
D. Öğretim Yöntem ve Teknikleri	19
E. Tarih Ders Kitapları.....	21

3. BÖLÜM II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TARİH ÖĞRETİMİ VE TARİH DERS ÖRNEĞİ

II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Öğretimi ve Tarih Ders Örneği.....	25
--	----

4. BÖLÜM TARİH ÖĞRETİMİNİN AMAÇLARI

A. Tarihin Değeri.....	37
B. Tarih Öğretiminin Amaçları	42
1. Amaçlar Konusunda Geçmiş Yaklaşımlar	42
2. Amaçlar Konusunda Görüşler.....	45
3. Öne Çıkarılan Ana Amaçlar	47
4. Milli Çerçeve.....	53

5. BÖLÜM

TARİH DERSLERİNDE KAVRAM ÖĞRETİMİ

A. Kavramların Özellikleri.....	56
B. Kavramların İşlevi.....	57
C. Kavramın Öğretimi.....	57
1. Tarih Öğretiminde Kavramların Kullanımı	59
2. Tarihe Ait Bilgileri Kavramlaştırma	60
3. Hangi Kavramların Öğretileceğine Karar Verme	62
4. Kavramların Açıklamalarını Vermek	64
5. Kavram Öğretiminde Yöntemler.....	65

6. BÖLÜM

TARİH DERSLERİNDE YEREL TARİH, MÜZE VE ÖREN YERLERİNİN KULLANIMI

A. Tarihsel Arka Plan	74
B. Yeni Başlayan Tarih Öğretmeni İçin İlk Adım : İl Yıllıkları ve Diğer Kaynaklar.....	77
C. Tarih Eğitiminde Yerel Tarih Unsurları Neler Olabilir?	78
D. Sosyal Etkinlikler Yönetmenliği, Eğitim Gezileri Genelgesi ve Gerektirdikleri.....	81
E. Türkiye'de Müze ve Ören Yerleri	82

7. BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİMİNDE KAYNAK KULLANIMI

A. Tarih Öğretiminde Yazılı Kaynakların Kullanımı	90
1. Tarih Derslerinde Birincil Kaynak Kullanımının Faydaları	92
2. Birincil Kaynaklara Erişim ve Bu Kaynakları Seçme Aşamaları.....	94
3. Birincil Kaynakları Eğitsel Kaynak Haline Getirme	96
4. Birincil Kaynaklarla Öğretimi Planlama ve Öğretim Etkinlikleri	97
5. Birincil Kaynakların Sınıfta Kullanımına Yönelik Yaklaşımlar	98
Uygulama Örneği	104
B. Tarih Öğretiminde Sözlü Tarih Kullanımı	109
1. Bir Öğretim Yöntemi Olarak Sözlü Tarih ve Faydaları	110
2. Sözlü Tarih Olarak Verilebilecek Konular	112
3. Sözlü Tarih Yönteminin Uygulanması	113
4. Sözlü Tarih Yönteminin Sınırlılıkları	115

5. Sözlü Tarih ve Uygulamalarında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	115
C. Tarih Öğretiminde Sözlü ve Yazılı Edebiyat Ürünlerinin Kullanımı	116
1. Tarih-Edebiyat İlişkisi.....	117
2. Sözlü ve Yazılı Edebiyat Ürünlerinin Kullanılmasının Yararları.....	120
Uygulama Örnekleri	122

8. BÖLÜM

TARİHSEL BECERİLERİN ÖĞRETİMİ

A. Değişimin Bilimi veya Değiştirilmiş Bilim	135
B. Öğrencilerde Tarihsel Düşünme ve Bilişsel Gelişim	137
1. Çağrışımsal Düşünme	140
2. Zamanı Anlama	144
3. Kaynakları Değerlendirme.....	147
4. Eleştirel Okuma	147
5. Yazma.....	150
a) İmgeleme Dayalı Yazma Etkinliği	150
b) Düz yazı/deneme (essay) etkinliği.....	151

9. BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİMİ VE DEMOKRASİ

A. Demokrasi ve Eğitim	154
B. Tarih Öğretimi ve Demokratik Değerler	156

10. BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİMİ VE ÖĞRENME TEORİLERİ

Öğrenme Kuramı Nedir?.....	168
A. Davranışçı Yaklaşım.....	168
1. Eğitim Açısından Klasik Koşullanma	169
2. Edimsel Koşullanma	169
3. Model Alma/Taklit Yoluyla Öğrenme	170
4. Davranışçı Yaklaşımın Öğretim İlkeleri.....	170
B. Bilişsel Yaklaşım	171
Bilişsel Alanın Öğrenme ilkeleri	171
C. Yapılandırmacılık	172

1. Bir Kavram Olarak Yapılandırıcılık.....	172
2. Radikal Yapılandırıcılık ve Tarih Öğretimi	173
3. Sosyal Yapılandırıcılık ve Tarih Öğretimi.....	174
4. Yapılandırıcı Yaklaşım ve Tarih Derslerinde Kullanılacak Strateji, Yöntem ve Teknikler	176
5. Yapılandırıcı Yaklaşım ve Tarih Öğretmeni	177
6. Yapılandırıcı Öğrenme Modelleri.....	179
a) Giriş/Dikkat Çekme Basamağı.....	179
b) Keşfetme Basamağı	180
c) Açıklama Basamağı.....	180
d) Derinleştirme\Bilgiyi Derinleştirme	180
e) Değerlendirme.....	180
5E Modelinin Tarih Derslerinde Kullanılmasına Yönelik Örnek Bir Etkinlik:	181
1. Giriş\ Dikkat Çekme.....	181
2. Keşfetme	181
3. Açıklama.....	181
4. Derinleştirme/Bilgiyi Derinleştirme	182
5. Değerlendirme.....	182
Dersin İşlenişi:.....	184
1. Yönlendirme (Orientation)	184
2. Ortaya Çıkarma ve Şekillendirme (Elicitation/Structuring)	185
3. Yeniden Yapılandırma (Intervention/Restructuring):	186
4. Yeniden İnceleme (Review):	187
5. Uygulama (Application)	187

11. BÖLÜM ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

A. Yöntem Seçimi	190
B. Öğretmen merkezli (Direkt) Öğretim Yöntemleri	192
1. Anlatım Yöntemi	193
2. Soru-Cevap Yöntemi.....	194
3. Sunum (Gösteri) Yoluyla Öğretim.....	198
C. Karşılıklı Öğretim Yöntemleri	201
1. Tartışma Yöntemi	201
2. Drama (Canlandırma) Yöntemi	203

3. Grupla Öğretim Yöntemi	205
D. Öğrenci Merkezli Öğretim Yöntemleri.....	207
1. Buluş Yoluyla Öğretim.....	207
2. Probleme / Soruna Dayalı Öğretim	209
3. Kaynağa Dayalı Öğretim.....	211

12. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI LİSE TARİH PROGRAMLARI

A. Tarih Eğitiminin Amaçları	218
1. Türkiye.....	218
2. Amerika Birleşik Devletleri	218
3. İngiltere	219
4. Avustralya.....	220
5. İrlanda.....	220
B. Tarih Eğitimiyle Kazandırmak İstenen Beceriler	221
1. Türkiye	221
2. Amerika Birleşik Devletleri	225
3. İngiltere	227
4. Avustralya.....	229
5. İrlanda.....	231
C. Tarih Derslerinin İçeriği.....	232
1. Türkiye	232
2. Amerika Birleşik Devletleri	234
3. İngiltere	236
4. Avustralya.....	236
5. İrlanda	239

13. BÖLÜM

TARİH ÖĞRETİMİ KONUSUNDA SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

A. Tarih Öğretimi İle İlgili Kitaplar	242
B. Tarih Öğretimi İle İlgili Makaleler.....	248
C. Tarih Öğretimi İle İlgili Osmanlıca Makaleler	281

1. BÖLÜM

TARİH BİLİMİNİN GELİŞİMİ

Prof. Dr. Muammer Demirel

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı, Bursa.

A. TARİHİN ANLAMI

Tarih kelimesi Sâmi dillerde v-r-h (verrehe) kökünden gelir. İbranicé'de Yerah, Arapça'da kamer, ay veya ayı (hilali) görme anlamına gelmektedir. Buna göre tarih, bir olayın tarihini, vak'anın zamanını tayin, tespit ve bunun meydana geldiği anı, zaman devresini, kronolojisi manasını almıştır.¹

Tarih kelimesinin Batı dillerindeki tüm karşılıkları Yunanca 'istoria' (Latince: historia, İtalyanca: storia, Fransızca: historie, İngilizce: history, Almanca: historie) kelimesinden gelir. Tarih, bildirme, bilgi edinme anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda gözlenen, şahit olunan olayların bilgisine de 'istoria' denilmiştir. Daha çok doğa olaylarıyla ilgili edinilen bilgiler için genel ad olarak kullanılmıştır. Tarihin babası olarak nitelenen **Herodotos**, 'istoria' sözcüğünü ilk olarak sadece doğal olaylara ilişkin bilgi birikimi ile sınırlamayıp, insan topluluklarının başından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamında da kullanmıştır. **Herodotos**, yazdığı kitaba **İstorias Apodesis**, yani tanık olunan ve haber alınan şeylerin anlatımı adını vermiştir. Daha sonra bilimsel tarihçiliğe **Herodotos'** dan sonra büyük katkı sağlayan **Thukidides**, istoria terimini sadece aktarma ve kaydetme olarak değil, aynı zamanda geçmişte kalan toplumsal olayları değerlendirme ve yorumlama etkinliği anlamında da kullanacaktır.

1 H. A. R. Gibb, "Tarih", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi (MEB, İ.A.)*, 11, s.777.

Bu iki tarihçinin yüklediği yeni anlam ile *istoria* sözcüğü çift anlam kazanmıştır (geçmişten haber verme ve geçmişi yorumlama).² Musevi ve Hıristiyan tarih anlayışı ve tarihçilerine göre, tarih Tanrı'nın belirlediği kader çerçevesinde olan olayların kaydı olarak görülmüştür. Bu anlayışa göre olaylar meydana geliyordu, zira Tanrı'nın yazdığı kader öyle olmasını istiyordu. İnsanlık tarihi doğal bir kaderin sonucu idi. Tarihsel süreç, kaderin belirlediği olaylar yığını olarak görülüyordu. Aydınlanma çağına akılçı tarihçileri bu tarz tarihsel açıklamanın yerine, insanı güçlere dayanan açıklama biçimine koydular, fakat hâlâ yaptıkları işin ahlak öğretisi olduğunu düşünüyorlardı.³

Kur'an-ı Kerim kâinatın ve insanın yaratılışına, geçmişe, yaşanılan zamana ve geleceğe (âhirete) dikkat çekerek peygamberler ve insan hayatının çeşitli yönlerine yer vermek suretiyle eski kavimlerin davranışlarının iyilerinden örnek, kötülerinden ibret alınmasını tavsiye etmektedir. Peygamberlerin birbirinin ardı sıra gönderilmesini vurgulayıp peygamberliğin tek olduğunu bildiren evrensel bir anlayış getirmek suretiyle Müslümanların tarihe ilgi duymalarını teşvik etmiştir. Kur'an'a göre tarih insanoğlunun ve âlemin tarihidir, çünkü Allah âlemlerin rabbidir. İnsan yeryüzünde Allah'ın halifesidir; insana düşen vazife Allah'ın emirlerine ve Peygamberin sünnetine uygun bir cemiyet ve medeniyet oluşturmak suretiyle yeryüzünü imar etmek ve kendini tanımaktır.⁴

Kur'an'da **Âd ve Semûd** gibi eski kavimlerin hikâyeleri anlatılırken daha çok ahlaki eğiticilik hedeflenmiş olmakla birlikte eski tarihin insanlar için ders alınacak olaylarla dolu olduğu mesajı da verilmiş olmaktadır. Kur'an'a göre tarihi hadiselerin sebeplerini anlamaya çalışarak ve tarihi bir manada yorumlayarak, ondan istifade etmeye çalışılmalı. Bu manada tarih, geçmiş devirlerde olup bitmiş hadiselerden ibaret değildir; bugünü anlamak ve geleceği düşünmek hususunda da bize yardımcı olur.⁵

B. TARİH HAKKINDA SÖZLER

Tarihin ne olduğu ve onu okuyan insanlar için ne anlama geldiği ve değeri olup olmadığı konusunda oldukça farklı düşünceler vardır. Biz burada tarih hakkındaki düşüncelerin bu kadar geniş çaplı değişim göstermesi hususunu tartışmaya açmak istiyoruz.

2 Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1996, s.17.

3 Richard J. Evans, *Tarihin Savunusu*, (Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu), Ankara, 1999, s.23; Özlem, a.g.e., s.25.

4 Mustafa Fayda, "Tarih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDV)*, 40, s. 30.

5 Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Meseleleri*, İstanbul, 1997, s.15.